

הקול קול יעקב והידיים ידי עשיו

א. הקדמה	ז. האם רחל מתקנת את (חמותה)
ב. רפידים	רבקה?
ג. ידי משה	ח. כוחו של בנימין - בפלגש בגבעה
ד. יעקב ישראל ובנימין	ט. צאצאי בנימין במגילת אסתר
ה. ביאור חדש הקול קול יעקב	י. היד בשבועה ובהבטחה
והידיים ידי עשיו	יא. לסיכום
ו. השוני בין בנימין לאחיו	

א. הקדמה¹

מה משמעות הביטוי "יד" כאשר הוא מופיע לא בהקשר של אבר בגופו של האדם? אנחנו פוגשים את ה"יד" בסמיכויות ובהקשרים שונים, גם כאשר על פי כללי הדקדוק הפשוטים אין מקום לכאורה להשתמש בה. המסקנה העולה מתוך ההקשר היא כנ"ל, שהמקרא משתמש בביטוי זה כדי להביע איזושהי משמעות מיוחדת. חיזוקים לקביעה הזאת אפשר למצוא גם במדרשים שונים שמתייחסים לפסוקים בתורה. לדוגמא על דרך השלילה: "אין רפידים אלא שרפו ידיהם מן התורה" (תנחומא פרשת בשלח, כ"ה). מדוע השתמשו חז"ל דווקא ביד כדי לבטא את רפיונם של ישראל מן התורה?² והרי לימוד תורה לא שייך לידיים אלא לפה³?! ואם להזכיר אבר אחר מן הפה, מדוע דווקא יד והרי אדם משתמש בכל אבריו לעבודת ה' כמו שנאמר: "כל עצמותי תאמרנה"⁴. מה מבטאות ה"ידיים"?

¹ מקורות, הקלדה והגהה: שי אלכוגן.

² אמנם במקור אחר הגירסא היא: "מהו ברפידים על ידי שריפו ידיהם מן המצוות" (מדרש תנחומא יתרו ג').

³ "אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך ותורין חי. שנאמר כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא, אל תקרי למוצאייהם אלא למוצאייהם בפה (עירובין דף נד ע"א).

⁴ "תהילים פרק ל"ה, י'.

ב. רפידים

"ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים"⁵.

האם רפידים זהו שם של מקום? לא כך חושב ר' יהושע:

"אין רפידים אלא שרפו ידיהם מן התורה ולפיכך עמלק בא עליהם,

וכן את מוצא שאין השונא בא אלא על ידי רפיון ידים מן התורה"⁶.

אפשר אולי לראות את שורש התגברות כוחו של עמלק (בעת רפיון ישראל מן התורה), בהמלצות שקיבל עשיו בברכת יצחק: "ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך"⁷ ומתרגם אונקלוס: "ויהי כד יעברון בנוהי על פתגמי אוריתא ותעדי ניריה מעל צוארך"⁸. (ופירושו: והיה כאשר יעברו בניו על משפטי התורה, תוכל לפרוק את עול יעקב מעל צוארך)

מקורו של הביטוי "רפו ידיהם" הוא בפסוקים הבאים: "לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים"⁹. "ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים"¹⁰. "והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים"¹¹. "חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו"¹². "ויפנו אנשי העי אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה ולא היה בהם ידים לנוס הנה והנה והעם הנס המדבר נהפך אל הרוך"¹³

החולשה הרוחנית, הייאוש וחוסר הנחישות מבוטאים - בפסוקים הנ"ל ובנוטריקון שחז"ל "הדביקו" לרפידים - דווקא ע"י היד. יוצא איפוא שהיד מבטאת חוזק, לא רק במובנו הפיסי, אלא גם חוזק רוחני ונחישות. ב"רפידים" היתה חולשה ישראלית בדביקותם אל התורה.

⁵ שמות י"ז, ח'.

⁶ מדרש תנחומא פרשת בשלח סימן כ"ה. המדרש מופיע גם בתנחומא פרשת יתרו סימן ג' ובשינוי במסכת סנהדרין דף ק' ע"א.

⁷ "בראשית פרק כז, מ'.

⁸ וכן אמרו חז"ל במדרש: "באותה שעה ברכו ברכה קלה, א"ל ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד, אימתי? כל זמן שהן יושבין ומתעסקים בתורה, אבל אם פשעו בדברי תורה ופרקת עולו מעל צוארך, מיד והידיים יד עשו, אם זכו הקול קול יעקב, ואם לאו והידיים יד עשו" (מדרש משלי פרשה כ"ו).

⁹ ירמיהו מז', ג' וכתב שם מצודת ציון: "מרפיון ידים - כן יקרא המתייאש".

¹⁰ שמואל ב' י"ז ב'.

¹¹ יחזקאל פרק כא', יב', ובמצודת ציון: ורפו - מלשון רפיון ויאמר על הנבהל ומתייאש.

¹² ישעיהו פרק לה', ג'. מצודת דוד שם: "לבשרו הגאולה למי שידיו רפות ומתייאש מן הגאולה".

¹³ יהושע פרק ח', כ'.

ג. ידי משה

ובהמשך במלחמת עמלק נאמר: "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק"¹⁴. ההתגברות וההתעצמות על עמלק מופיעה כאן דווקא דרך הידים. לא נאמר שמשה הרים את ראשו כלפי מעלה אלא דווקא ידו. יש לציין את הסמיכות של ידי משה לרפידים. לאחר רפיון הידים של ישראל הם התגברו בעת שמשה הרים את ידו ואח"כ אהרון וחור תומכים בידיו מזה ומזה. גם כאן - כמו הידים שברפידים שביטאו את חולשת אחיזת ישראל בתורה - מציינים ידי משה, את עובדת החזקת העמדה והנחישות של משה שעוררה את העם כלפי מעלה.

המשנה במסכת ראש השנה אומרת על הפסוק הנ"ל: "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלין"¹⁵. לכאורה התשובה שעונה המשנה על התמיהה שהיא מציגה לא מספקת, שהרי אם ההכרעה במלחמה היא כתוצאה מהשתעבדותם של ישראל לאביהם שבשמים, לא מבואר מה מקומה של ידו של משה?! מדוע משה משתמש בידיו, שיאמר לישראל: "שעבדו לבכם לקב"ה?! ונראה שההסבר לכך נמצא במה שאנו אומרים לפני הנחת תפילין בתפילת "לשם יחוד קדושא" וכו' בנוגע לתפילין של יד: "שהיא נגד הלב לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו". היד שייכת ללב ומראה על עוצמתו של הלב. ידיו של משה רבינו הם כמו בתפילין של יד, מסייעות לעם ישראל לשעבד ליבם לאביהם שבשמיים ובכך לנצח את עמלק.

¹⁴ שמות יז, יא.

¹⁵ פרק ג' משנה ח'.

ד. יעקב ישראל ובנימין

בראשית הופעתו של יעקב אבינו בעולם לאחר שיצא עשיו מבטן אימו, כתוב: "ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב"¹⁶. בתחילת הדרך האחיזה של יעקב היתה רק בעקבו של עשו (ומכאן שמו יעקב). רמת הנחישות כפי שבאה לידי ביטוי כאן, עדין נמוכה. אפשר לשמוע את חוסר נחישותו של יעקב בשלב זה בדברי חז"ל: "שהיו עולים ויורדים במעיה כגלי הים. זה אומר אני אצא תחילה, וזה אומר אני אצא תחילה. אמר לו עשו ליעקב: אם אין אתה מניחני לצאת תחילה הריני הורג אמי ויוצא דרך דופן. אמר יעקב: הרשע הזה שופך דמים מתחילתו והניחו לצאת תחילה"¹⁷. יעקב מוותר לעשו¹⁸ למרות שהיתה לו אפשרות לצאת ראשון ולהיות בכור.

המדרש הזה מעורר אותנו להרהורים. מדוע אכן נכנע יעקב לעשו? יתכן שהוא חושש שמא עשו יבצע את זממו ויהרוג את אמו. ואולי זהו רק בגדר איום, שאין לחשוש למימושו ועשו אינו מתכוון באמת להרוג את רבקה (שהיא גם אמו שלו)?! וגם אם נאמר שעשו מסוגל ומתכוון לפגוע באמו במקרה שהוא לא יצא תחילה מן הרחם, האם אין ערכה של הבכורה "שווה" את זה?! אולי אכן יעקב צריך לזכות בבכורה גם במחיר סיכון אמו? שאלות אלו בוודאי גורמות לאי נוחות למי שלא מבין מה ערכה של הבכורה!! בשלב הזה יעקב נכנע והציל את אמו, אולם בהמשך המאבק על הבכורה, מסייעת לו רבקה להשיב את הבכורה. אותה רבקה שחייה ניצלו בהריגה הנ"ל בזכות הווייתור על הבכורה, בהמשך, בשלב שבו קורא יצחק לעשו לקבל את הברכות היא קוראת לבנה יעקב ומשדלת אותו שייקח את הברכות מיצחק אביו וכשיעקב חושש, היא מוכנה "לספוג" ולהיות מקוללת באומרה: "עלי קללתך בני"¹⁹. האין רבקה מוכיחה את יעקב כאן? האין רבקה רומזת ליעקב במעמד זה: "היית צריך לצאת מבטני ראשון גם במחיר מותי?! ולכן אני לוקחת את הקללות עלי!!

¹⁶ בראשית כה, כו'.

¹⁷ מדרש הגדול (מובא בספר "מה בין שאול לדוד" עמ' 186).

¹⁸ ואולם יש לציין שהרב קוק רואה את הצד החיובי באחיזת ידו של יעקב בעקב עשו וכותב שהביטוי הזה "מורה שאפשר ליעקב לעשות גם כן את הפעולות של עשו, אלא שלא יעשן מפני טבעו להרע כי אם מפני הכרת השכל שהוא טוב ויפה בעיני השי"ת (מדבר שור, הדרוש התשעה ועשרים)

¹⁹ בראשית כז, יג'.

ה. ביאור חדש הקול קול יעקב והידיים ידי עשיו

כאשר מגיע הרגע הגדול בו מביא יעקב את המטעמים ליצחק אביו כתוב: "ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקול קול יעקב והידיים ידי עשו"²⁰ - במבט שטחי אפשר לראות את המצב של יעקב כשהוא "מעוטר" בידים של עשו, לפחות כתמוה אם לא כשלילי. יצחק תמה מי הדמות שלפניו שיש לה קול של יעקב וידיים של עשו. באותו מבט אפשר להבין שהאב יצחק אכן תמה מדוע ידיו שעירות!! אולם בראיה יותר מעמיקה אפשר שיצחק אומר את הדברים בשמחה ולראות זאת כשאיפתו של יצחק, שיעקב יהיה חמוש בידי עשו, דהיינו בנחישותו ועוזו של עשו, כמובן יחד עם "קול יעקב". רוחניות נחושה ומלאת עצמה²¹. אם כן יוצא איפוא, שאמירה זו של יצחק אינה תמיהה, אלא התפעלות ושמחה: "הנה סוף סוף מצאתי איש שקולו "קול יעקב וידיו ידי עשו". איש שיש בו רוחניות כשל יעקב ונחישות ועצמה כמו של עשו.

לאחר המאבק של יעקב במלאך (שרו של עשיו) יעקב מקבל שם נוסף: "ישראל". שם זה מבטא את עצמתו המתגברת. "ויאמר, לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל"²². מקודם שמו היה יעקב, שם המבטא נמיכות כמו העקב של האדם שהיא המקום הנמוך ביותר בגוף. יצוין עוד שהשם יעקב אינו על שם עקבו שלו, כי אם על שם עקבו של עשו. האין זו בושה? הנה, יעקב חי עם שם המעיד כמאה עדים על תבוסתנותו ועל ההתקפלות שלו עוד מלידה, יעקב = עקב עשו! עתה ההתמודדות המלחמה עם אלוקים ועם אנשים השם - "ישראל".

²⁰ בראשית כו', כב'.

²¹ כתב הרב קוק (מדבר שור, הדרוש התשעה ועשרים): "ואמרו עוד במדרש רבה על הפסוק ואחרי כן יצא אחיו: הגמון אחד שאל לחד מן אילין דבית סלוני אל"ל מי תופס המלכות אחרינו...ולדעת הכוונה בשאלתו מי תופס המלכות אחרינו, כי הנה ידעו שיעקב עתיד ליטול את הגדולה, אך תוכן הגדולה הוא להיות מאגד את כל העולם כולו את התכלית המוצבת מהמושל בעולם. והנה הרומאים שהם בני עשו, בממשלתם חשפו כח וגבורה, והציגו מעמד להיות העולם נגרר אחר הנהגתם, וצריך לזה תקיפות ואכזריות להסיר גבולות עמים ולאהוב כבוד וניצחון וחרב. והם כאשר ידעו שעתידה הגדולה ליעקב, ורואים הם שלישאל אין הכנה לאלו המידות, כי מעולם לא ביקשו לכבוש את העולם כולו רק מעל הצרים עליהם הגינו את עצמם, אבל לתפיסת המלכות של כל העולם הרי צריך כח ואומץ, ומידותיו של עשו נחוצות לזה מאד. ע"כ מי יתפוס המלכות אחרינו, כלומר מאחר שאין לכם אותו הכח של בקשת הגדולה והמלחמות, איך תיכון אצלכם תפיסת המלכות...ע"כ לבשתהו אמו בגדי עשו וחיצוניותו היתה דומה לעשו, שזה היה גם כן צורך אל הברכות, שע"י ידי עשו ישכלל תכלית קולו של יעקב...והנה זה הורו הגדיים שעורותם הליבישה על ידיו ועל חלקת צואריו, להורות שלשכלל התכלית יהיה לו כח ביד ובפה ל"כ בתוקף ועוז להטיל אימה ולתפוס מלכות, כעין מידותיו של עשו".

²² בראשית לב', כט'

ו. השוני בין בנימין לאחיו

ההבדל בתקופות חייו של יעקב מביא להבדל בין השבטים שנולדו ל"יעקב". הבן היחיד שנולד לו לאחר החלפת השם לישראל - הוא בנימין. בתיאור לדתו של בנימין מספרת התורה: "ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין"²³. לכאורה, וכן בהבנה הפשוטה השם שנתנה רחל מבטא צער (אנינות) ואילו השם שנתן יעקב מבטא כח. על השוני במשמעות השם שנתנה האם והשם שנתן האב כותב הרמב"ן:

"והנכון בעיני כי אמו קראתו בן אוני ורצתה לומר בן אבלי, מלחם אוניס²⁴, לא אכלתי באוני²⁵, ואביו עשה מן אוני כחי, מלשון ראשית אוני²⁶, ולאין אוניס²⁷. ולכן קרא אותו בנימין, בן הכח או בן החוזק, כי הימין בו הגבורה וההצלחה, כענין שכתוב: לב חכם לימינו²⁸, ימינך תמצא לכל שונאיך²⁹, ימין ה' רוממה³⁰, רצה להיות קורא אותו בשם שקראתו אמו, כי כן כל בניו בשם שקראו אותם אמותם יקראו, והנה תרגם אותו לטובה ולגבורה. וראיתי בבראשית רבה (פ"ב, ט') בן אוני בן צערי, ואביו קרא לו בנימין בלשון הקודש. ולא ידעתי מהו, כי הכל לשון הקדש, וכן שם כל בניו לשון קדש הוא, אבל רמזו למה שאמרתי, שתרגם הלשון לטובה".

בהמשך לדבריו של הרמב"ן אולי אפשר לומר שגם רחל התכוונה בשם "בן אוני", שעם הצער ישנה שמחה על בן חזק מלא און, שיוצא בעצמה רבה. למרות התחושה על מותה הקרב ובא. בנימין הוא המשכיות יעקב אבינו בתקופתו החדשה שבה יעקב מתחזק ונקרא גם ישראל. הוא מבטא את אונו - כוחו, גבורתו והצלחתו.

²³ בראשית לה', יח'.

²⁴ הושע ט', ד'.

²⁵ דברים כו', יד'.

²⁶ בראשית מט', ג'.

²⁷ ישעיה מ', כט'.

²⁸ קהלת י', ב'.

²⁹ תהלים כא', ט'.

³⁰ תהלים קיח', טו'.

רחל חשה בצורך של הבן (בנימין) המיוחד הזה כבר בלידת יוסף. היא אומרת בלידתה אותו: "אסף אלוהים את חרפתי"³¹ וזה מובן אחרי שנים רבות של עקרות אבל היינו מצפים שבנה הבכור יקרא "אסף", אבל אז היא מוסיפה: "יוסף ה' לי בן אחר"³², וקוראת לו "יוסף" כאילו אומרת: לא לזה התכוונתי. אני רוצה משהו יותר חזק, אני רוצה שה' יוסיף "בן אחר". מעניין שלא רק יעקב קרוי על שם אחיו אלא גם יוסף קרוי על שם אחיו, הבן הבא שיוולד.

ז. האם רחל מתקנת את (חמותה) רבקה?

אפשר לדאות במיתתה של רחל בהולדת בנימין - ("אונו" של יעקב) מין סגירת מעגל הסטורית. לעומת רבקה שבלידתה לא מתה לצורך הולדתו של יעקב בכבוד (על פי המדרש שהוזכר לעיל³³) - רחל כן "מוכנה" למות כדי ללדת את בנה יעקב. היא "מכירה" בצורך הגדול הזה של הופעת בנימין בעולם. יש כאן מעין "תיקון"³⁴ ליעקב (לאחד עשר השבטים שנולדו כששמו היה יעקב) שהפך לישראל. אכן לא פלא שאצל בנימין אנחנו מוצאים את היד כשהיא מופיעה בהקשרים שונים:

בפרשת יוסף ואחיו נאמר:

"וישא משאת מאת פניו אליהם ותרב משאת בנימין ממשאת כולם

חמש ידות וישתו וישכרו עמו"³⁵.

בברכת משה לשבטים נאמר:

"לבנימין אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו חופף עליו כל היום ובין

כתפיו שכך"³⁶.

המילה ידיד מורכבת מ: יד+יד (אכן ידיות נמדדת בלחיצת ידים, ידיות נמדדת במעשים לא רק בדיבורים).

³¹ בראשית פרק ל', כג'.

³² בראשית ל', כד'.

³³ ראה הערה 12.

³⁴ כתב הנצי"ב: "בן אוני - ומלשון כוחי ואוני, שזה הולד לקח כוחה ואונה ששבקה לו" (העמק דבר

בראשית לה', יח').

³⁵ בראשית פרק מג', לד'.

³⁶ דברים פרק לג', יב'.

ח. כוחו של בנימין - בפלגש בגבעה

אנו פוגשים את נחישותם המיוחדת של בני שבט בנימין במעשה פילגש בגבעה. בני ישראל מבקשים מהם: "תנו את האנשים בני בליעל אשר בגבעה ונמיתם"³⁷, אבל הם מתעקשים: "ולא אבו בני בנימין לשמוע בקול אחיהם בני ישראל"³⁸. וכאשר כל ישראל נערכים למלחמה מולם, הם לא נבהלים אלא: "ויתפקדו בני בנימין ביום ההוא"³⁹ וגו', עקשנותם של אנשי בנימין ואחידותם גם כשאינם צודקים. הכתוב מציין שבתוך כל מתפקדי שבט בנימין לקראת הקרב היו "שבע מאות איש בחור איטר יד ימינו כל זה קולע באבן אל השערה ולא יחטא"⁴⁰. גם אצל השופט אהוד בן גרא, שהיה אף הוא משבט בנימין, מאוזכרת התכונה הזאת: "איש איטר יד ימינו"⁴¹. לכאורה הביטוי הזה מבטא חולשה ואולם נאמר בדברי הימים⁴²: "נשקי קשת מימינים ומשמאלים באבנים ובחצים בקשת מאחי שאול מבנימין" ומפרש הרד"ק: "מימינים ומשמאלים - שהיו שולטים בשתי ידיהם בין לירות אבנים בין לירות חיצים". יש להם את יד ימין, וגם יד שמאל שלהם חזקה כמו יד ימין.

ט. צאצאי בנימין במגילת אסתר

במגילת אסתר אנחנו גם כן מוצאים את המילה יד מופיעה פעמים רבות מצדדים שונים:

"ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי"⁴³.
 "ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית
 המן נתתי לאסתר ואתו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים
 ביהודים"⁴⁴.

³⁷ שופטים כ', יג'.

³⁸ שם, שם.

³⁹ שם, טו'.

⁴⁰ שם, טז'.

⁴¹ שופטים, ג', טו'.

⁴² א' יב' ב'.

⁴³ אסתר פרק ג', ו'.

⁴⁴ אסתר פרק ח', ז'.

"נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך אחשורוש לשלוח יד במבקשי רעתם ואיש לא עמד לפניהם כי נפל פחדם על כל העמים"⁴⁵.

מרדכי כידוע היה משבט בנימין: "איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני"⁴⁶. רש"י: "איש ימיני - מבנימין היה כך פשוט". במגילה בולטת נחישותו של מרדכי: "וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחוים להמן כי כן ציוה לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה"⁴⁷. אכן גם רואים את עזותו המיוחדת של מרדכי העומד לבדו (כנראה גם נגד בני עמו) נגד מצוות המלך אחשורוש (שביקש שכולם ישתחוו להמן).

י. היד בשבועה ובהבטחה

בשבועה:

שבועה ביסודה היא בפה. ולמרות שזה חידושה הגדול של השבועה שלדיבור היוצא מתוך הפה יש כח גדול כדי לחייבו, אנו מוצאים בתורה שהיד תופסת חלק חשוב במסגרת השבועה. (לכאורה מה ליד ושבועה!?): למשל כאשר אברהם שולח את עבדו לחפש כלה ליצחק כתוב: "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי"⁴⁸. וכן יעקב לפני מותו מבקש מבנו יוסף להיקבר בארץ ישראל "ויקברו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים"⁴⁹.

גם בסיום מלחמת ארבעת המלכים את החמישה, מלך סדום מציע לאברהם פיצוי ותשלום: "ויאמר אברם אל מלך סדום הרימתי ידי אל ה' א-ל עליון קנה שמים וארץ"⁵⁰, וכתב שם רש"י: "הרימותי ידי - לשון שבועה, מרים אני את ידי לא-ל עליון".

⁴⁵ אסתר פרק ט', ב'.

⁴⁶ אסתר פרק ב', ה'.

⁴⁷ אסתר ג' ב'.

⁴⁸ בראשית פרק כד', ב'.

⁴⁹ בראשית פרק מז', כט'.

⁵⁰ בראשית פרק יד', כב'.

ולהלן דוגמאות נוספות :

"כי אשא אל שמים ידי ואמרתני חי אנכי לעלם"⁵¹, ורש"י שם: "אשא ידי אל עצמי בשבועה".

"וישא ידו להם להפיל אותם במדבר"⁵², וברש"י: "וישא ידו - בשבועה".
 "ותאמר להם לבוא לרשת את הארץ אשר נשאת את ידך לתת להם"⁵³, רש"י: "אשר נשאת את ידך - בשבועה".

היד שמופיעה עם השבועה, מבטאת את חוזקה וגודל תקיפותה של שבועה שאדם ביטא בשפתיו. מדובר כאן במילים בעלות כח, שאי אפשר לבטל את ערכן בקלות. הימצאותה של היד התופסת או אוחות בחפץ קדוש (ספר תורה וכדומה) מחזקת ומעצימה את השבועה.

בהבטחה:

היד מופיעה בתנ"ך גם בהקשר של הבטחה:

"כי אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך את אבותינו ממצרים ה' אלוקים"⁵⁴.
 "ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו"⁵⁵.
 "ויחזק לב פרעה ולא שלח את בני ישראל כאשר דבר ה' ביד משה"⁵⁶.

יא. לסיכום

נראה שהיד במובן של נחישות או עוצמות ברוחניות משנה הסתכלות שטחית להבנה עמוקה של ביטויים המופיעים בתורה ובחז"ל. היא לא רק סימן לעוצמות פיזיות אלא בהחלט ה"מקום שהיד מגעת" הוא רחב ומופיע גם בעניינים רוחניים ומופשטים.

⁵¹ דברים פרק לב, מ'.

⁵² תהלים קו', כו'.

⁵³ נחמיה ט', טו'.

⁵⁴ מלכים א' ח', נג'.

⁵⁵ מלכים א' ח', נו'.

⁵⁶ שמות ט', לה'.